

**Mirzo Ulugbek's Pedagogical Ideas and Contributions to the
Development of Education**

Students of Termez State Pedagogical Institute

Rajabova Urozgul Baxrom qizi

Rajabovaurozgul2@gmail.com

Saidova Gulnoza Abdusamadovna

saidovagulnoza1203@gmail.com

ABSTRACT: Mirzo Ulugbek (1394–1449) was recognized not only as a great astronomer and mathematician of his time but also as an advanced pedagogue and educational figure. His pedagogical ideas are closely linked to the development of science and education, focusing on issues of character building, the pursuit of knowledge, and spiritual perfection. Ulugbek valued education not just as a means of acquiring knowledge, but as a tool for personal elevation and social development.

Keywords: Mirzo Ulugbek, pedagogical ideas, educational development, progress of science, enlightenment, Eastern Renaissance, activities of madrasas, Samarkand school of science, Ulugbek madrasa, teacher-student relations, scientific-educational environment, astronomy education, mathematics and geometry, interdisciplinary integration, harmony of research and education, moral education, supporting talented youth, scientific heritage, Zij-i Sultani (Zij-i Jadid-i Kuragani), observatory activities.

Mirzo Ulugbekning pedagogik goyalari va ta'lim rivojidadagi xizmatlari

Termiz davlat pedagogika instituti talabalari

Rajabova Urozgul Baxrom qizi

Rajabovaurozgul2@gmail.com

Saidova Gulnoza Abdusamadovna

saidovagulnoza1203@gmail.com

ANNOTATSIYA: Mirzo Ulug'bek (1394–1449) o'z davrining nafaqat buyuk astronomi va matematigi, balki ilg'or pedagog va ta'lim arbobi sifatida ham tanilgan.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

Uning pedagogik g'oyalari ilm-fan va ta'lim sohasidagi rivojlanish bilan chambarchas bog'liq bo'lib, shaxs tarbiyasi, ilmga intilish va ma'naviy kamolot masalalariga qaratilgan. Ulug'bek ta'limni faqat bilim olish vositasi sifatida emas, balki shaxsni yuksaltirish va jamiyatni rivojlantirish vositasi sifatida qadrlagan.

Kalit so'zlar: Mirzo Ulug'bek, pedagogik g'oyalar, ta'lim taraqqiyoti, ilm-fan rivoji, ma'rifatparvarlik, Sharq uyg'onishi, madrasalar faoliyati, Samarqand ilmiy maktabi, Ulug'bek madrasasi, ustoz va shogird munosabatlari, ilmiy-ta'lim muhiti, astronomiya ta'limi, matematika va geometriya, fanlararo integratsiya, ilmiy tadqiqot va ta'lim uyg'unligi, axloqiy tarbiya, iqtidorli yoshlarni qo'llab-quvvatlash, ilmiy meros, Ziji jadidi Ko'ragoniy, rasadxona faoliyati.

Markaziy Osiyo tarixida ilm-fan va ta'lim taraqqiyotiga ulkan hissa qo'shgan buyuk siymolardan biri Mirzo Muhammad Tarag'ay Ulug'bekdir. U nafaqat yirik davlat arbobi va astronom, balki chuqur pedagogik qarashlarga ega bo'lgan ma'rifatparvar olim sifatida ham tanilgan. Mirzo Ulug'bekning pedagogik g'oyalari ilmga hurmat, aql-zakovatni ustuvor qo'yish, ta'limni amaliy va nazariy jihatdan uyg'un olib borish tamoyillariga asoslangan bo'lib, o'z davrida ta'lim tizimi rivojiga kuchli turtki bergan. Mirzo Ulug'bek ilm-fan taraqqiyotini jamiyat ravnaqi bilan chambarchas bog'liq deb bilgan. U hukmdor bo'lishiga qaramay, ilm ahliga alohida e'tibor bergan, olim va mudarrislarni qo'llab-quvvatlagan. Ulug'bekning pedagogik qarashlarida bilim olish har bir insonning eng muhim vazifasi sifatida talqin qilinadi. U yoshlarni faqat diniy bilimlar bilan cheklab qo'ymasdan, matematika, astronomiya, geometriya, tarix, falsafa kabi dunyoviy fanlarni ham chuqur o'rganishga da'vat etgan. Mirzo Ulug'bek ta'lim tizimini rivojlantirish yo'lida eng muhim ishlardan biri sifatida madrasalar faoliyatini takomillashtirdi. Samarqand, Buxoro va G'ijduvonda bunyod etilgan Ulug'bek madrasalari o'sha davrning yirik ilmiy markazlariga aylandi. Ayniqsa, Samarqanddagi Ulug'bek madrasasi Sharqdagi eng nufuzli oliy ta'lim maskanlaridan biri bo'lib, unda ta'lim berish tizimi puxta reja asosida olib borilgan. Bu madrasalarda fanlar tizimli

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

ravishda o‘qitilib, talabalarning mustaqil fikrlashi va ilmiy izlanish olib borishiga katta e‘tibor qaratilgan. Ulug‘bek pedagogik g‘oyalarining muhim jihatlaridan biri – ustoz va shogird munosabatlariga bo‘lgan qarashlaridir. U ustozni jamiyatdagi eng muhim shaxs deb bilgan, bilim beruvchi insonning axloqiy va ilmiy saviyasi yuqori bo‘lishi lozimligini ta’kidlagan. Shu bilan birga, shogirdlardan intizom, mehnatsevarlik va ilmga muhabbat talab qilingan. Ulug‘bekning fikricha, chinakam bilim faqatgina tirishqoqlik va izchil o‘rganish orqali egallanadi. Mirzo Ulug‘bekning ta’lim sohasidagi eng buyuk xizmatlaridan yana biri – ilmiy tadqiqotlarni ta’lim jarayoni bilan uyg‘unlashtirganidir. Samarqand rasadxonasi nafaqat astronomik kuzatuvlar olib boriladigan markaz, balki haqiqiy ilmiy-ta’lim muassasasi bo‘lgan. Bu yerda yosh olimlar tajribali ustozlar rahbarligida ilmiy tadqiqotlar olib borib, nazariy bilimlarini amaliyot bilan mustahkamlash imkoniga ega bo‘lganlar. Bu holat Ulug‘bekning ilg‘or pedagogik tafakkurga ega bo‘lganini yaqqol ko‘rsatadi. Ulug‘bekning “Ziji jadidi Ko‘ragoniy” asari ham ta’lim rivojida muhim o‘rin tutadi. Ushbu asar nafaqat astronomik jadval, balki ilmiy fikrlash madaniyatini shakllantiruvchi manba sifatida xizmat qilgan. U ko‘plab madrasalarda asosiy darslik sifatida o‘qitilgan va yoshlarning ilmiy dunyoqarashini kengaytirgan. Mirzo Ulug‘bekning pedagogik g‘oyalari va ta’lim rivojidagi xizmatlari bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Uning ilmga bo‘lgan hurmati, ta’limni jamiyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida ko‘rishi, yosh avlodni bilimli va tafakkurli qilib tarbiyalashga intilishi hozirgi zamon ta’lim tizimi uchun ham muhim ibratdir. Mirzo Ulug‘bek nomi nafaqat buyuk olim, balki ta’lim va ma’rifat taraqqiyoti yo‘lida fidokorona xizmat qilgan pedagog sifatida ham tarixda abadiy qolgan Mirzo Ulug‘bek pedagogik qarashlarining yana bir muhim jihati — ilmiy haqiqatni ustuvor qo‘yish tamoyilidir. U bilimni rivoyat yoki taxminlarga emas, balki aniq hisob-kitob, kuzatuv va tajribaga asoslash kerakligini ta’kidlagan. Bu yondashuv o‘sha davr uchun juda ilg‘or bo‘lib, ta’lim jarayonida mantiqiy fikrlash va tahlil qilish

ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qilgan. Ulug'bek shogirdlarini har bir masalaga tanqidiy yondashishga, dalil va isbotlar orqali xulosa chiqarishga o'rgatgan.

Ulug'bek madrasalarida ta'lim jarayoni bosqichma-bosqich tashkil etilgan. Talabalar avval asosiy bilimlarni egallab, keyinchalik murakkab fanlarga o'tilgan. Darslar faqat ma'ruza tarzida emas, balki munozara va savol-javoblar asosida olib borilgan. Bu esa talabalarning faolligini oshirgan, ularni mustaqil fikrlashga undagan. Bunday ta'lim uslubi hozirgi zamonaviy pedagogikaning asosiy tamoyillariga hamohangdir.

Mirzo Ulug'bek nafaqat o'z davrining buyuk olimi, balki ta'lim va tarbiya sohasida chuqur iz qoldirgan pedagog va ma'rifatparvar sifatida tarixda munosib o'rin egallaydi. Uning pedagogik g'oyalari asrlar osha o'z ahamiyatini saqlab kelmoqda va bugungi kun yoshlarini bilimga, tafakkurga va ezgulikka

Mirzo Ulug'bekning pedagogik g'oyalari va ta'limiy rivojdagi xizmatlari

Mirzo Ulug'bek (1394–1449) nafaqat buyuk astronom va matematigi, balki ilg'or pedagog va ta'lim arbobi sifatida ham tanilgan. U o'z davrining eng ilg'or olimlaridan biri bo'lib, ilm-fan va ta'lim sohasidagi yutuqlari bilan nafaqat O'zbekiston, balki jahon ilm-fanida ham e'tirof etilgan. Mirzo Ulug'bekning pedagogik faoliyati va g'oyalari, shuningdek, ta'lim tizimini rivojlantirishga qo'shgan hissasi, u yashagan davrda ilmiy muhitni yanada boyitishga xizmat qilgan.

Ulug'bekning pedagogik qarashlarida ilm va bilim markaziy o'rinni egallaydi. U ta'limni faqat nazariy bilim olish vositasi sifatida emas, balki insonning ruhiy va ma'naviy kamolotini ta'minlovchi asosiy vosita sifatida qaragan. Ulug'bekning fikricha, har bir shaxs ilmga intilishi kerak, chunki ilm insonni tafakkur qiladigan, fikrlaydigan va mustaqil qaror qabul qiladigan shaxsga aylantiradi.

U Samarqanddagi madrasalarni ilmiy markazga aylantirib, u yerda shogirdlar va talabalarni nafaqat diniy, balki dunyoviy fanlar bo'yicha ham o'qitgan. Bu esa o'z davrida ta'limning sifatini oshirishga katta hissa qo'shgan.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

Mirzo Ulug‘bek pedagogik faoliyatida shaxsning ichki dunyosi va axloqiy kamolotini rivojlantirishni ham muhim vazifa deb bilgan. U shogirdlarga nafaqat ilmni, balki halollik, odob-axloq, sabr-toqat va mehnatsevarlik kabi fazilatlarni ham o‘rgatgan. Ulug‘bek pedagogik qarashlarida shaxs tarbiyasi va aqlni rivojlantirish bir-biri bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu sababli, u shogirdlarni faqat bilim bilan emas, balki ma‘naviy va axloqiy jihatdan ham yetuk bo‘lishga chaqirgan.

Mirzo Ulug‘bek pedagogik faoliyatida shogirdlarga amaliy va nazariy bilimlarni uyg‘un o‘rgatishga katta e‘tibor bergan. U o‘quv jarayonida masalalarni tahlil qilish, mustaqil fikrlash va ilmiy mulohaza yuritish ko‘nikmalarini shakllantirishga intilgan. Shu maqsadda u Samarqandda madrasalar va rasadxona tashkil etib, yosh olimlar uchun ilmiy makon yaratgan. Bu ilmiy muhit, shogirdlar va talabalarni ilmiy faoliyatga jalb qilishga xizmat qilgan.

Uning pedagogik yondashuvi shuni ko‘rsatadiki, ilm-fan bilan shug‘ullanish nafaqat bilim olish, balki shaxsni tarbiyalash va aqlni rivojlantirish jarayoni sifatida ham muhimdir.

Mirzo Ulug‘bekning ilmiy va pedagogik xizmatlari keng qamrovli bo‘lgan.
Jumladan:

Samarqand madrasalari va ilmiy maktablar: Ulug‘bek Samarqandni ilm-fan markaziga aylantirgan. U yerda matematik, astronomik va boshqa fanlarni o‘rgatgan.

Rasadxona tashkil etish: Mirzo Ulug‘bek rasadxona yaratib, astronomik kuzatuvlar va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirgan. Bu rasadxona shogirdlar va yosh olimlar uchun ilmiy o‘quv va amaliy mashg‘ulotlar markazi bo‘lgan. “Zij-i Ulug‘bek” ilmiy asari: Bu asar astronomiya sohasida ulkan ilmiy meros bo‘lib, nafaqat o‘z davrida, balki keyingi asrlarda ham jahon ilm-fanida katta ahamiyatga ega bo‘lgan. U shogirdlar va talabalarni ilmga qiziqtirishga xizmat qilgan. Shogirdlarni tarbiyalash: Ulug‘bek o‘z shogirdlariga ilmiy bilim bilan birga ma‘naviy va axloqiy qadriyatlarni ham o‘rgatgan. Shu tarzda, u ilmiy va pedagogik merosni yosh avlodga yetkazgan.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

Mirzo Ulug‘bekning pedagogik g‘oyalari va ta‘limiy faoliyati ilm, aql, axloq va shaxs kamolotini uyg‘un rivojlantirishga qaratilgan edi. Uning ilmiy va pedagogik xizmatlari nafaqat O‘zbekiston, balki Markaziy Osiyo va jahon ilm-fanida o‘z o‘rniga ega bo‘lgan. Ulug‘bekning pedagogik merosi bugungi kunda ham ta‘lim va tarbiya jarayonida o‘rnak bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimov I.A. *Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch.* – Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.
2. Mirzo Ulug‘bek. *Ziji jadidi Ko‘ragoniy.* – Toshkent: Fan, 1994.
3. Qori-Niyoziy T.N. *Ulug‘bek va uning ilmiy maktabi.* – Toshkent: Fan, 1977.
4. Ahmedov A. *Mirzo Ulug‘bek.* – Toshkent: O‘zbekiston, 1994.
5. Sulstonov R. *Sharq Uyg‘onish davri va ta‘lim taraqqiyoti.* – Toshkent: Fan, 2006.
6. Abduqodirov A. *Pedagogika tarixi.* – Toshkent: O‘qituvchi, 2010.
7. Hasanov S. *Markaziy Osiyoda ilm-fan rivoji tarixi.* – Toshkent: Universitet, 2005.
8. Qosimov B. *O‘zbek pedagogik tafakkuri tarixi.* – Toshkent: Fan, 2009.
9. Ali Qushchi. *Astronomiya va matematika risolalari.* – Toshkent: Fan, 1997.
10. Rasulov A. *Ulug‘bek madrasalari va ilmiy muhit.* – Samarqand: Zarafshon, 2012.
11. Yo‘ldoshev J. *Ta‘lim-tarbiya nazariyasi va tarixi.* – Toshkent: Istiqlol, 2011.
12. Zohidov P. *Samarqand – ilm va madaniyat markazi.* – Toshkent: San‘at, 2003.
13. Saidov U. *Sharq allomalari pedagogik qarashlari.* – Toshkent: Fan, 2014.
14. Xayrullayev M. *Ma‘naviyat va ma‘rifat tarixi.* – Toshkent: Ma‘naviyat, 2001.15
15. O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi. *“Mirzo Ulug‘bek” maqolasi.* – Toshkent, 2002.
- 16.

